ABOUT GEORGE CĂTANĂ'S PERSONALITY, A TEACHER FROM BANAT

Dorina Chiș-Toia

Assoc. Prof., PhD, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca, University Centre of Reșița

Abstract: Our article proposes to bring in the pipeline the complex personality of George Cătană (1865-1944): a remarkable teacher of his time, serving the confessional school in Valeadeni, where he lived all his life, remarkable folklorist, author of fairy tales, short stories and shorter short stories about the war. There were numerous articles about his personality and activity published during his lifetime, but his name appeared in various journals in Banat and not only where he signed reports on teachers' conferences, aspects of the teacher's life, stories, folklore pages etc.

Keywords: teacher, folklorist, pedagogist, writer, publisher.

Banatul a reprezentat, de-a lungul timpului, locul unde s-au născut oameni de cultură de al căror nume se leagă o serie de realizări la nivel local, dar și național[1]. Îi avem în vedere pe Ștefan Herce, Efrem Zacan, din Caransebeș, care, alături de Mihai Tordaș și Moisi Peștișel, au tradus *Palia de la Orăştie* (14 nov. 1581 – iunie-iulie 1582). Al. Piru remarcă străduania traducătorilor de a realiza o limbă literară expresivă, aleasă şi, în acelaşi timp, înţeleasă de toţi românii: „Tălmăcirea din limba maghiară se resimte mai ales în lexic, fraza fiind, cu mici împiedicări, slobodă… Trebuie remarcat însă faptul că particularităţile regionale ale graiului tălmăcitorilor (bănăţean!) au fost evitate."[2]

Ne referim și la Mihail Halici, autorul dicționarului roman-latin descoperit de B. P. Hasdeu în 1871 la Biblioteca Universitară din Budapesta, *Anonymus Caransebesiensis*, întocmit aproximativ între 1640-1671[3]. Lucrarea are un merit deosebit prin faptul că „pentru prima oară limba română este folosită ca limbă de bază într-un dicţionar bilingv. Remarcabil prin numărul cuvintelor româneşti şi prin regionalismele înregistrate, lexiconul pierde din importanţă, deoarece pentru cuvintele româneşti nu s-a bazat pe texte, ci pe memoria autorului."[4]

Personalitate reprezentativă a Școlii ardelene, bănățeanul Paul Iorgovici (născut la 28 aprilie 1764, în Vărădia) a tipărit, în 1799, la Buda, *Observaţii de limbă rumânească* (*prin Paul Iorgovici fecute*), „prima lucrare importantă de lexicologie a limbii române"[5], un „eseu amplu închinat limbii româneşti"[6], cu o introducere adresată cititorului, în care autorul ţine să-şi precizeze scopul, acela de a găsi mijloacele prin care limba noastră ar lua înfăţişarea de limbă adevărat cultă. Astfel „cuvintele cele de lipsă din limba noastră pentru sciinţe"[7] pot fi

[1] Dorina Chiș-Toia, *Limba literară în presa din Banat. Contribuții. Aspecte ale limbii literare în publicația „Foaia diecezană (1886-1918)*", Timișoara, Editura Mirton, 2006.
[2] *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, Bucureşti, EŞE, 1977, p. 58.
[3] De menționat că dicționarul a fost publicat la Editura First din Timișoara, în anul 2003: Mihail Halici – tatăl, *Dictionarium valachico-latinum* [Anonymus Caransebesiensis]. Studiu filologic și indice de cuvinte de Francisc Kilaly. Ediție îngrijită de Alexandru Metea și Maria Kiraly.
[4] Aurel Nicolescu, *Şcoala ardeleană şi limba română*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1971, p. 54-55.
[5] Ștefan Munteanu, Vasile D. Țâra, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983, p. 149.
[6] Idem, *Istoria limbii române literare* (Sec. al 16-lea – al 18-lea), ediţia a 4-a, Timişoara, TUT, 1973, p. 213.
[7] Paul Iorgovici, *op. cit.*, p. 77.

formate prin derivare, căci ele „se cuprind învăluite în rădăcina cuvintelor a limbii noastre”[8], iar metoda sa de îmbogăţire[9] este formulată în câteva cuvinte doar: „scutură a tot cuvântului redecina şi de acolo trage atâtea cuvinte, pre cât se poate încinge puterea vorbei de redecină”. Pentru contribuţia deosebită pe care a adus-o la dezvoltarea şi cultivarea limbii române literare, ca, de altfel, prin întreaga sa existenţă, Paul Iorgovici „se raportează la posteritate ca un model”[10], meritând, aşa cum crede şi Petru Oallde[11], un loc important „între cei mai de seamă reprezentanţi ai Şcolii ardelene, adică între corifei”.

Un alt reprezentant de seamă al Şcolii ardelene în Banat este Constantin Diaconovici Loga (1 noiembrie 1770 – 12 noiembrie 1850). El avea să-şi consacre întreaga viaţă instrucţiei şi educaţiei tineretului, atât prin cursurile de cântare bisericească, stilistică, gramatică română etc., cât şi prin publicarea unor lucrări, fie traduse, fie scrise de el însuşi. Dintre lucrările tipărite[12], amintim: *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor*, Buda, 1822[13] şi *Epistolariul românesc pentru facerea a tot feliul de scrisori ce sunt în viaţa soţietăţii omeneşti de lipsă*, Buda, 1841[14].

În același context îi amintim pe Eftimie Murgu, pentru contribuţia sa la dovedirea caracterului latin al limbii române, a romanităţii poporului nostru şi în ceea ce priveşte ortografia. Pentru toate acestea, el foloseşte argumente istorice, juridice, lingvistice, religioase, folclorice şi chiar muzicale, în lucrarea *Widerlegung der Abhandlung* (1830). Apărută ca un răspuns la disertaţia din 1827 a lui Sava Tököly[15], ea aduce în discuţie, alături de concepţiile lui Eftimie Murgu faţă de marile probleme care frământau epoca lui, teoria fondului principal lexical, intuind teoria circulaţiei cuvintelor. Din punctul său de vedere, „structura unei limbi rezultă din fiinţa intimă a acesteia”[16] şi ea „poate fi dedusă din următoarele principii: din cuvintele cele mai trebuincioase ale unei limbi, considerate în stare naturală. Aceste cuvinte ar putea fi numite, pe drept, cuvinte ale primei necesităţi, *verba primae necessitatis*; pe scurt, prin aceasta înţeleg acele cuvinte care formează legătura vieţii sociale şi care unesc pe oameni prin intermediul raţiunii. Aceste cuvinte sunt, probabil, cele mai esenţiale, toate celelalte însă drept cuvinte accidentale, căci limba este limitată de societate, şi în afara acesteia ea este nu numai lipsită de scop, dar aproape imposibilă. Din această consideraţie rezultă că cuvintele esenţiale ale unei limbi sînt acelea care sunt indispensabile menţinerii siguranţei şi comodităţii, şi în felul acesta fericirii; căci toate celelalte (ca de exemplu, cuvinte străine strecurate în limbă, cele artificiale, inventate) pot fi preschimbate, modificate, depind ca atare de circumstanţe care sînt ocazionale, din care cauză eu şi cuvintele acestea le numesc întâmplătoare, şi deci neesenţiale în ce priveşte fiinţa limbii, *cuvinte accidentale*”.[17]

Un alt lingvist bănăţean mai puţin cunoscut, dar recunoscut ca atare în ultimele decenii, este Simeon Mangiuca. Născut la 1 septembrie 1831 în satul Broşteni, într-o familie de preoți, el avea să se impună prin opiniile sale referitoare la originea, structura esențial

[8] *Ibidem*
[9] *Ibidem*, p. 79.
[10] Doina Bogdan-Dascălu, Crişu Dascălu, *op. cit*., p. 37.
[11] *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1983, p. 71.
[12] Pentru lista completă a lucrărilor, vezi Aurel Nicolescu, *op. cit*., p. 160.
[13] Text stabilit, prefață, note și glosar de Olimpia Şerban, Eugen Dorcescu, Timişoara, Editura Facla, 1973.
[14] Ediție critică, studiu introductiv, notă asupra ediției, tabel cronologic, bibliografie, opinii de Dorina Chiș-Toia, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2013.
[15] Sava Tököly, *Dovadă că românii nu sunt de obârşie romană şi că acest lucru nu reiese din limba lor italiano-slavă,* la Al. Metea, *Preocupări filologice în scrierile lui Eftimie Murgu*, AUT, seria Ştiinţe filologice, VIII, 1970, p. 143.
[16] Eftimie Murgu, *Scrieri*, Ediție îngrijită cu o introducere și note de I. D. Suciu, Editura pentru Literatură, 1969, p. 251.
[17] *Ibidem*, p. 203-204.

latină şi fizionomia romanică proprii limbii române. El susţine că fondul latin popular constituie baza comună a limbilor romanice, acceptând influenţa substratelor asupra sistemului lexical şi fonetic al limbii latine învingătoare, dar respingând contribuţia elementelor geto-dacice la formarea limbii noastre, lucrarea *Daco-romanische Sprach und Geschichtsforschung* fiind edificatoare în acest sens. Această „scriere remarcabilă prin calitatea argumentelor ştiinţifice, e drept, nu rareori împrumutate, prin profunzimea cercetării şi amploarea informaţiei, îl situează pe Simion Mangiuca în sfera chestiunilor lingvistice importante ale epocii, chiar dacă autorul nu depăşeşte întotdeauna nivelul unui cercetător laborios, lipsit de inspiraţie surprinzătoare. Volumul a fost redactat în limba germană «pentru ca lumii mari şi culte (adeseori rătăcită asupra lucrărilor româneşti) să-i aducă lumină despre natura limbei româneşti şi să-i lămurească adevărul în unele materii istorice»”[18]. În ceea ce priveşte contribuţia sa în domeniul ortografiei, Doina Babeu apreciază că „sub aspectul soluţiilor concrete, al normelor ortografice propuse şi deci al eficienţei practice, contribuţia lui Mangiuca este modestă. Întâlnim la el câteva sugestii pentru scrierea latină a limbii române, fără ca acestea să se închege într-un sistem ortografic”[19]

De-a lungul întregii sale activităţi ştiinţifice, Simeon Mangiuca a manifestat un interes deosebit pentru problemele de vocabular şi etimologie, preocupările în acest sens făcând posibilă intrarea sa în Academie. Cercetările: *Studii limbistice. O sută de etimologii revendicate elementului roman* sau *Cincizeci de etimologii de cuvinte bănăţeneşti de origine romană care nu sunt introduse în dicţionare*, apărute între 1883-1884, au avut ca scop demonstrarea caracterului latin al limbii române, prin existenţa unor „relicte” latine în dialectul bănăţean, combătând astfel tezele lui Miclosich şi Cihac, care au exagerat în legătură cu prezenţa elementului slav în limba română.[20] Chiar dacă, uneori, etimologiile sunt greşite, Mangiuca încearcă să dovedească originea latină a unor termeni consideraţi slavi, oferind alternativa pătrunderii lor din limba română în limba slavă.[21]

Lista cărturarilor poate fi întregită cu numele cărturarilor Nicolae Stoica de Haţeg, Damaschin Bojincă, Atanasie M. Marienescu sau pe cel al lui Corneliu Diaconovici, autorul celei dintâi *Enciclopedii Române*, menţionând integrarea activităţii intelectualilor din Banat în rândul celor naţionale (în multe domenii aceştia dovedindu-se deschizători de drumuri: semiotică, fonologie, romanistică) şi chiar europene.

În acest climat de cultură bănățean din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, „prin vecinătatea imediată – în spațiu și timp – de spiritul luminilor, de la ideologia național-iluministă a Școlii ardelene și de la doctrina emancipării prin cultură și perfecționare morală până la realizarea practică a «actelor de cultură» la modelul de jos al modeștilor cărturari («culturali», după expresia călinesciană) din Banat […] vom înțelege rădăcinile largi «obștești» ale interesului pentru folclor în Banat ca act de cultură trăită, animată cotidian […], sudarea, fuzionarea preocupărilor cărturarilor cu creatorii din popor”[22]. De aici apare necesitatea formării unor dascăli bine pregătiți, cu vădite preocupări pedagogice, dar și în alte domenii, pentru că un dascăl trebuie să se dovedească o veritabilă enciclopedie, un adevărat model pentru elevi şi comunitate. Este cazul lui Enea Hodoș (1858-1945)[23], cadru didactic la Institutul teologic-pedagogic din Caransebeș, filolog, folclorist, istoric literar, publicist,

[18] Doina Babeu, *Cărturarul bănăţean Simeon Mangiuca*, Timişoara, Editura Mirton, 1997, p. 156-157.
[19] *Ibidem*, p. 14.
[20] P. Oallde, *op. cit*., p. 124-125.
[21] Marcu Mihail Deleanu, *Activitatea lingvistică a lui Simeon Mangiuca*, în „Studii de limbă, literatură şi folclor”, vol. III, Reşiţa, 1976, p. 232. Vezi şi M. M. Deleanu, *Academicianul Simeon Mangiuca*, Reşiţa, Editura Timpul, 2002.
[22] Ioan Viorel Boldureanu, Cultura românească în Banat, Timișoara, Editura Helicon, 1994, p. 30.
[23] A se vedea Enea Hodoș, *Convorbiri pedagogice*. **Ediție îngrijită, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ediției, bibliografie de Dorina Chiș-Toia. *Prefață* de Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2020.**

editor, despre a cărui activitate am publicat câteva considerații[24], dar și al lui George Cătană, pedagog, culegător de folclor și autor de povestiri, publicist, a cărui personalitate ne propunem s-o prezentăm, succint, în acest articol.

George Cătană s-a născut în 20 septembrie 1865, la Remetea Pogănici (în județul Caraș-Severin), din părinți țărani. A urmat școala primară în satul natal, gimnaziul la Lugoj și Școala Normală din Caransebeș. A activat ca învățător suplinitor în Brebu, învățător definitiv în Valeadeni, comisar al școlilor confesionale din protopopiatul Caransebeș, fondator al Cercului Cultural local al ASTREI (1896)[25]. A colaborat la numeroase periodice din Banat și Transilvania[26], publicând articole cu tematică diversă.

Folclorul reprezintă una dintre preocupările constante ale lui George Cătană. Urmând linia înaintașilor (Vasile Alecsandri, George Coșbuc, cunoscuți în Banat, și Atanasie Marienescu), acesta îi mărturisește lui Ion Pop-Reteganul[27] că în culegerea folclorului a urmat direcția folcloristică a acestuia din urmă, care „reprezintă o linie intermediară între școala Alecsandri și școala Hasdeu". Deși nu a fost un teoretician, volumele publicate de el sunt prefațate, mărturisindu-și gândurile și intențiile. Pentru George Cătană, „culegerea folclorului este o activitate culturală pusă în slujba poporului și, în ceea ce face, dovedește entuziasm și patriotism"[28].

Dar George Cătană a fost și autor de folclor, scriitor, calitate recunoscută de confrați mai tineri decât el, Liviu Jurchescu așezându-l printre cei mai mari scriitori ai Banatului, „pe care cred că, fără exagerare, îl putem numi un fel de Ion Creangă al Banatului"[29].

Unele povestiri (*Cea dintâi hoție, Chipuri din satul meu, O legendă din bătrâni*) au valoare moralizatoare, autorul insistând asupra importanței educației în familie, a exigenței părinților față de copii, căci „de cele mai multe ori părinții poartă toată vina că copiii lor sunt stricați, căci nu-i supraveghează de ajuns și nu le dau pilde vrednice de urmat"[30]. Totodată, defecte precum lăcomia și tirania, nestrunite, sunt pedepsite.

A publicat: *Poveștile Bănatului*, I-III, Gherla, Tipografia Aurora-A. Todoran, 1893-1895; *Balade poporale din gura poporului bănățean*, Brașov, Editura Librăriei Mureșianu, 1895; *Păcală și Tândală. Poveste*, Gherla, Tipografia Aurora-A. Todoran, 1897; *Povești poporale din Banat*, I-II, Brașov, Editura Librăriei Ciurcu, 1908; *Miorița.* Culeasă de George Cătană și *Doamnele* de G. Baronzi. *Balade poporale*, Brașov, Editura Librăriei Ciurcu&Comp., 1909; *Flori din război*. *Versuri poporale culese din gura soldaților*, Caransebeș, Librăria Diecezană, 1919; *Poveștile poporale din Bănat*. Partea I-II, Brașov, Tiparul și Tipografia Ciurcu&Comp., 1908; *Din lumea poveștilor. Povești poporale din*

---

[24] Academia Română, Filiala Timișoara. Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu", Societatea Enciclopedică a Banatului, *Lexiconul lingviștilor români din Banat*, coordonator Doina Bogdan-Dascălu, Timișoara, Editura Academiei Române, Editura David Press Print, 2021, p. 70.

[25] Bogdan Mihai Dascălu în Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu", *Enciclopedia Banatului. Literatura*, Timișoara, Editura David Press Print, 2015, p. 162.

[26] „Almanahul Banatului", „Almanahul învățătorilor", „Balaurul", „Banatul literar", „Biserica și școala", „Calendarul bănățeanului", „Calendarul poporului", „Calendarul românului", „Drapelul", „Dreptatea", „Educatorul", „Familia", „Făclia", „Foaia diecesană", „Foaia Orăviții", „Gazeta poporului", „Gazeta Transilvaniei", „Învățătorul bănățean", „Ludimagister", „Progresul", „Românul", „Semenicul", „Tribuna" etc. (Bogdan Mihai Dascălu, *idem*, *ibidem*).

[27] Vasile Șerban în George Cătană, *Povești, balade, povestiri*. Antologie, studii, bibliografie, glosar, Timișoara, Casa Creației populare a județului Timiș, 1969, p. 23. Între basmele publicate, bunăoară, de George Cătană figurează și *Serilă, Mezilă și Zorilă*, un basm cu același titlu figurând și în creația lui Ion Pop-Reteganul (cf. Lazăr Șăineanu, *Basmele române*, București, Editura Minerva, 1978, p. 366). Menționăm un basm cu același titlu publicat și de Enea Hodoș (1927).

[28] *Ibidem*, p. 23.

[29] Marcu Mihail Deleanu, *Memorial….*, p. 11.

[30] George Cătană, *Povești, balade, povestiri*. Antologie, studii, bibliografie, glosar, Timișoara, Casa Creației populare a județului Timiș, 1969, p. 239.

Banat, Caransebeș, Editura și tiparul Tipografiei și Librăriei Diecezane, 1924; *Chipuri și graiuri din Bănat. Povestiri, nuvele, schițe și legende originale*, I-II, Caransebeș, 1924-1927; *Cele mai frumoase povești din Banat*, București, Editura „Luceafărul", 1945[31].

În volumul amintit, Vasile Șerban apreciază că poveștile și basmele culese de George Cătană „se integrează în atmosfera generală a basmului românesc. Unele dintre ele apar ca niște ecouri ale unor basme de circulație generală cunoscute mai ales din colecțiile lui Ispirescu. Cele mai multe însă reflectă preocupările și năzuințele *paorilor* bănățeni. De aceea personajele sunt mai adesea săteni, feciori săraci, care pornesc în lume și luptă pentru a-și crea o viață mai bună. Cei mai mulți se numesc Pătru, nume foarte frecvent în Banat"[32].

Ca **învățător**, a știut să facă în așa fel încât școala să-i fie plină întotdeauna de copii, după cum singur mărturisește: „Eu eram plin de ambiție și voiam să devin învățător bun și să mă perfecționez mereu în noua mea carieră. Mă duceam pe la colegii mei mai bătrâni din satele vecine ca să văd ce fac dânșii și cum fac. Vedeam la ei ce este bun și ce e rău. În școala mea rețineam ce era bun și eliminam părțile slabe. Căci scăderile le observi numai la alții. Greșelile tale nu le vezi, că așa e făcut omul. Dar eu le cântăream bine și făceam zilnic experiențe. Și școala îmi era totdeauna plină de copii…"[33] .

În *Amintiri*, George Cătană subliniază rolul pe care l-a avut asupra sa personalitatea profesorului Ștefan Velovan[34] în ceea ce privește scopul educației ca formare a caracterului moral: „Îmi aduc aminte așa de bine de profesorul Velovan […] cum ne preda obiectele de învățământ în mod practic și intuitiv de învățam lecțiunea în școală, după explicare. Când intra în clasă avea aerul de adevărat părinte ce se simte bine în mijlocul familiei sale. Era afabil, impunător și foarte sever. Nici cea mai mică șoaptă nu era permisă […]. Ne asculta întâi lecțiunea vreo jumătate de oră, apoi cealaltă jumătate de oră scriam lecțiunea nouă și ne explica. Explicarea era așa de limpede și intuitivă, se pricepea așa de bine la alegerea mijloacelor ca să pricepem tot ce ne explica, încât învățam lecțiunea la școală"[35].

A participat la întrunirile învățătorilor ținând conferințe, oferind îndrumări metodice; și-a împărtășit cunoștințele în publicații cu specific pedagogic.

Între articolele referitoare la învățământ vom reține, pentru început, *Câteva cuvinte despre personalitatea învățătorului*, publicat în „Foaia diecesană", nr. 37/1904. Cătană insistă, pe de o parte, asupra rolului pe care îl are activitatea practică, experiența, pe lângă noțiunile teoretice însușite în școală, iar pe de altă parte se referă la nevoia copiilor de a fi în preajma oamenilor mari, în speță a învățătorului, analizându-l din toate punctele de vedere. Astfel, „întocmai cum floarea soarelui își întoarce fața sa totdeauna spre blândul soare, așa și privirea copilului se îndreaptă asupra învățătorului, cetind de pe fața lui semnul și bunătatea

[31] Bogdan Mihai Dascălu în *op. cit.*, p. 162-163.
[32] În *op. cit.*, p. 29.
[33] „Foaia diecezană" nr. 25, 26/1918 în volumul George Cătană, *Povești, balade, povestiri*. Antologie, studii, bibliografie, glosar. Timișoara, Casa creației populare a județului Timiș, 1969, p. 19.
[34] S-a născut la 22 septembrie 1852, în comuna Rusca Montană. Fiu de preot, și-a început studiile în comuna natală, le-a continuat la Timișoara și le-a desăvârșit la Viena (Țigău, Dragoș Lucian (2015), *Despre studiile lui Ștefan Velovan*, în „Reflex", an XVI (serie nouă), nr. 1-6 (172-177), ianuarie-iunie, p. 76-78.). Aici a urmat timp de opt semestre Facultatea de filozofie, departamentul matematic și fizic, ca bursier al fondului Emanuil Gojdu. Consistoriul diecezan l-a trimis să se specializeze în științele pedagogice la Gotha, în Turingia, Germania. După terminarea studiilor, în 1877, a fost angajat ca profesor la Institutul pedagogic din Caransebeș, distingându-se prin atitudinea deschisă, dar impunând, în același timp, o atmosferă de seriozitate și muncă în școală. În anul școlar 1882-1883 devine directorul institutului, contribuind, alături de ceilalți profesori, la construirea renumelui acestei instituții. A fost președintele Reuniunii învățătorilor din dieceza Caransebeșului (1883-1893), reuniunea având scopul de a promova interesele dăscălimii bănățene, promovarea culturii generale și înmulțirea cunoștințelor științifice pedagogice și didactice ale membrilor săi (Mărgineanu, Doinel Puiu (2014), *In memoriam Ștefan Velovan 1852-1932*, Brăila, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 36).
[35] V. Țîrcovnicu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat (1780-1918)*, București, Editura didactică și pedagogică, 1970, p. 293.

sau receala şi furtuna" şi-i analizează privirea, chipul, îmbrăcămintea (făcând analogii cu părintele său), obiceiurile şi slăbiciunile; punctualitatea, seriozitatea în ceea ce priveşte verificarea temei date elevilor acasă, parţialitatea sau imparţialitatea în împărţirea pedepselor. Pentru că şcolarii au tendinţa de a-l imita în jocurile lor pe învăţător, George Cătană îi îndeamnă pe dascăli să ia în calcul zicala: „Cunoaşte-te pe tine însuţi!", examinându-se şi încercând să se disciplineze. E foarte important ca atunci când intră în şcoală, „să lase afară la uşa şcoalei toate grijile sale şi toate năcazurile casnice, toate greutăţile ce-i apasă pe suflet, cari ar da ansă copiilor la mânie, lenevire, neascultare ori la ivirea altor slăbiciuni spirituale ale elevilor. Pentru că e lucru cunoscut, că d. e. afectele dau naştere afectelor, adecă în cazul de faţă: spiritul fraged, mlădios al copilului prin izbucnirea afectelor învăţătorului şi educatorului, îşi pierde echilibrul şi i se dă ocazie pentru o asemenea izbucnire a afectelor. În faţa tractării aspre, a vorbelor urâte, inimile se închid; prin tractare umană, plină de iubire, câştigăm intrare în inimile şcolarilor". În concluzie, învăţătorul este un model pentru elevii săi şi e de dorit ca acesta să fie un om de caracter, o personalitate morală.

Într-un alt articol, *Datorinţele extraşcolare ale învăţătorilor*[36], George Cătană punctează: „bine să ne însămnăm, învăţătorul nu este numai educătorul şi instructorul tineretului, ci poziţia sa devine cu atât mai însămnată prin variatele sale ocupaţiuni ce le eserciază în mijlocul poporului afară de oficiul învăţătoresc". În acest sens, învăţătorul, pentru a putea „lăsa urme de progres, ridicând neamul la acel nivel cultural egal cel puţin cu al altor popoare conlocuitoare", trebuie *să înveţe mereu, să se perfecţioneze încontinuu*, acest lucru însemnând „ca fiecare învăţător să-şi aibă biblioteca sa, iar o foaie bună pedagogică să nu-i lipsească de pe masă. […] Fără foi pedagogice de specialitate, fără biblioteci ştienţifice, din cari să ne adăpăm ca dintr-un izvor cu tot felul de cunoştinţe folositoare, dăm prea mereu înainte, căci cum am zis mai sus, şi pe terenul pedagogic să fac în continuu progrese şi reforme nouă. Cum vom fi noi în curent cu acelea, dacă nu avem o foaie de specialitate, care să ni le aducă înainte, care să ni le facă cunoscute?".

În al doilea rând, dascălul bănăţean este de părere că *învăţătorul trebuie să cultive pacea, buna înţelegere*. Alături de preotul satului, învăţătorul şi cu toţi fruntaşii din comună „să trăiască în armonie, în înţelegere frăţască, dând poporului pildă vrednică de urmat. Să nu să caute dă unde vine ideia, fie ea dela oricine, dacă însă e bună, salutară, corespunzătoare scopului, pentru înălţarea şi ridicarea binelui obştesc, toţi să o îmbrăţişeze cu drag şi să caute ca să să şi realizeze".

În sfârşit, „*învăţătorul să sprijinească ştiinţa, literatura*". George Cătană le explică învăţătorilor cum pot face acest lucru: „Învăţătorul nu are decât să ridice ochii împrejur şi va vedea o bogată comoară ce abia aşteaptă a fi desgropată, căci tot ţinutul, tot satul locuit de Români sunt tot atâţia munţi plini de aur, argint şi alte metale, şi nu trebue decât să sapi şi să scoţi dintr-înşii comoara. Şi datorinţa învăţătorilor în prima linie este a scoate la lumină aceste comori preţioase ce stau ascunse în poporul nostru".

Pentru a-i convinge că are dreptate în tot ceea ce spune, George Cătană le dă exemplu monografia localităţii Cătanele, din judeţul Dolj, pentru care a întocmit o recenzie. Din realizările prezentate în această lucrare reiese că învăţătorii sunt foarte implicaţi, harnici, totul contribuind la înflorirea şi bunăstarea materială a locuitorilor. Concluzia este una singură: „Să luăm dară pildă de la aceşti colegi ai noştri, ridicându-ne şi noi poporul nostru la un grad mai mare de cultură şi bunăstare materială, căci numai atunci putem zice că ne-am împlinit cu demnitate misiunea pe acest pământ."

Ce să cetim şi ce să scriem[37] *noi învăţătorii români*?[38] este un alt articol în care George Cătană îşi expune punctul de vedere în legătură cu perfecţionarea permanentă a

[36] FD nr. 36-38/1911

[37] „Disertaţie cetită în adunarea generală a despărţământului Caransebeş al Reuniunii învăţătorilor, ţinută în Zăgujeni la 3 Maiu a.c."

dascălilor. Conștient că „numai cetind și recetind se agerește mintea omului, precum coasa numai cosind cu ea, și ascuțind-o cu gresia, lucește ca oglinda”, le recomandă să se aboneze la foaia pedagogică „Vatra școlară” din Sibiu, să recitească studiile de pedagogie, pentru a le înțelege mai bine, să facă abonamente și la alte publicații, iar dacă prețurile li se par prea mari să facă abonamente împreună cu preotul sau cu alți fruntași din comună. Apoi ar fi de dorit ca dascălul să se străduiască să înființeze o bibliotecă în fiecare școală[39], pentru că o carte, ca orice prieten bun, „te mângâe, îți dă curaj în năcazurile ce mai ales la noi dascălii români în aceste timpuri critice se ivesc zilnic și dintr-o parte și dintr-alta și se țin lanț”.

Încercând să răspundă la cea de-a doua întrebare, George Cătană explică mai întâi ce înseamnă a fi scriitor: „Dar să nu credeți că cel ce știe scria, știe face semnele numite litere e scriitor, nu, scriitor e acela, care știe așterne pe hârtie cugetele sale proprii, ori a altora în așa chip, ca cetindu-i cineva lucrarea, să-i placă, să-l înalțe, să-l ridice sufletește, să-l instrueze, să-l moralizeze. Asta într-adevăr e lucru mai greu, dar nu imposibil”.

Din postura de dascăl, George Cătană a publicat numeroase proiecte didactice, cu precădere în „Foaia diecezană”[40], dar și dări de seamă de la conferințele învățătorilor din Eparhia Caransebeșului. Chiar dacă a trecut mai bine de un veac de la publicarea lor, iar unele aspecte poartă haina modernității, trebuie să remarcăm actualitatea demersului didactic, strategiile didactice cât se poate de actuale.

În acest context, poate că ar fi momentul să ne aplecăm cu mai mult interes atât asupra textelor culese, cât și asupra celor create de George Cătană, cu atât mai mult cu cât ele au un evident caracter educativ. Totodată, studierea ideilor sale pedagogice prezente în articolele și proiectele menționate reprezintă un arc peste timp atât de necesar în contextul cunoașterii preocupărilor înaintașilor cărturari bănățeni: un act de recuperare, dar și unul prospectiv.

BIBLIOGRAPHY

„Foaia diecezană” nr. 36/1889; nr. 42/1890; nr. 48/1890; nr. 31/1891; nr. 2/1892; nr. 7, 9, 22, 23, 24/1894; nr. 20/1909; nr. 36-38/1911.

Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, *Enciclopedia Banatului. Literatura*, Timișoara, Editura David Press Print, 2015.

Academia Română, Filiala Timișoara. Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, Societatea Enciclopedică a Banatului, *Lexiconul lingviștilor români din Banat,* coordonator Doina Bogdan-Dascălu, Timișoara, Editura Academiei Române, Editura David Press Print, 2021.

Babeu, Doina, *Cărturarul bănăţean Simeon Mangiuca*, Timişoara, Editura Mirton, 1997.

Boldureanu, Ioan Viorel, Cultura românească în Banat, Timișoara, Editura Helicon, 1994.

[38] „Foaia diecezană” nr. 20/1909.

[39] George Cătană sugerează autorii ale căror opere ar fi bine să se regăsească în aceste biblioteci: Alecsandri, Alexandrescu, Bălcescu, Bolintineanu, Creangă, Anton Pann, Caragiale, Adam, Ioan și Zacharie Bârseanul, Basarabescu, Beldician, Caraivan, Gârleanu, Nicu Ganea, Iorga, Slavici și îndeosebi operele lui Coșbuc, Goga, Iosif, Vlahuță, Agârbiceanu, Sadoveanu și Sandu Aldea.

[40] Spre exemplificare: *Lecțiune practică din istoria naturală. Ghiocelul* („Foaia diecesană” nr. 36/1889, p. 3-4); *Lecțiune practică din istoria naturală. Rața* („Foaia diecesană” nr. 42/1890, p. 1-3); *Lecțiune practică din istoria naturală. Cucul* („Foaia diecesană” nr. 48/1890, p. 4-5); *Lecțiune practică din istoria universală. Lupta dela Termopile* („Foaia diecesană” nr. 31/1891); *Lecțiune practică din istoria Ungariei. Prințul Eugen de Savoia* **(**„Foaia diecesană” nr. 2/1892); *Lecțiune practică din istoria universală. Lupta dela Călugăreni* („Foaia diecesană” nr. 22, 23, 24/1894); *Lecțiune practică din Geografie. Europa* („Foaia diecesană” nr. 7/1894, p. 4-5; nr. 9/1894, p. 2-4).

Chiș-Toia, Dorina, *Limba literară în presa din Banat. Contribuții. Aspecte ale limbii literare în publicația „Foaia diecezană (1886-1918)*", Timișoara, Editura Mirton, 2006.

Deleanu, Marcu Mihail, *Academicianul Simeon Mangiuca*, Reşiţa, Editura Timpul, 2002.

Deleanu, Marcu Mihail, *Activitatea lingvistică a lui Simeon Mangiuca*, în „Studii de limbă, literatură şi folclor", vol. III, Reşiţa, 1976.

Deleanu, Marcu Mihail, *Memorial, documente și studii despre George Cătană*, Reșița, Editura Tim, 2011.

Diaconovici Loga, Constantin, *Epistolariul românesc*. Ediție critică, studiu introductiv, tabel cronologic, note și bibliografie de Dorina Chiș-Toia, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2013.

Diaconovici Loga, Constantin, *Gramatica românească*. Text stabilit, prefață, note și glosar de Olimpia Șerban, Eugen Dorcescu, Timişoara, Editura Facla, 1973.

George Cătană, *Povești, balade, povestiri*. Antologie, studii, bibliografie, glosar. Volum aniversar îngrijit de V. Șerban, Timișoara, Casa Creației populare a județului Timiș, 1969.

Halici, Mihail – tatăl, *Dictionarium valachico-latinum* [Anonymus Caransebesiensis]. Studiu filologic şi indice de cuvinte de Francisc Kilaly. Ediție îngrijită de Alexandru Metea și Maria Kiraly, Timișoara, Editura First, 2003.

Hodoș, Enea, *Convorbiri pedagogice*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ediției, bibliografie de Dorina Chiș-Toia**.** *Prefață* de Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2020.

Iorgovici, Paul, *Observații de limbă rumânească*. Ediție critică, studiu introductiv, tabel cronologic, note și bibliografie de Doina Bogdan-Dascălu și Crișu Dascălu. Ediție jubiliară. Timișoara, Editura David Press Print, 2014.

Mărgineanu, Doinel Puiu, *In memoriam Ștefan Velovan 1852-1932*, Brăila, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2014.

Metea, Al., *Preocupări filologice în scrierile lui Eftimie Murgu*, AUT, seria Ştiinţe filologice, VIII, 1970.

Munteanu, Ştefan, Vasile D. Ţâra, *Istoria limbii române literare* (Sec. al 16-lea – al 18-lea), ediţia a 4-a, Timişoara, TUT, 1973.

Munteanu, Ştefan, Vasile D. Ţâra, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983.

Murgu, Eftimie, *Scrieri*. Ediţie îngrijită cu o introducere şi note de I. D. Suciu, Editura pentru Literatură, 1969.

Nicolescu, Aurel, *Şcoala ardeleană şi limba română*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1971.

Oallde, Petru, *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1983.

Piru, Alexandru, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, Bucureşti, EŞE, 1977.

Țigău, Dragoș Lucian, *Despre studiile lui Ștefan Velovan*, în „Reflex", an XVI (serie nouă), nr. 1-6 (172-177), ianuarie-iunie/2015.

Țîrcovnicu, Victor, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat (1780-1918)*, București, Editura didactică și pedagogică, 1970.